

rım hanlıklarında ve Bâbürlüler'de de "kâtip" mânasında geçmiştir. Hazar ötesi Türkmenler'i arasında "koşuklar, yani şiirler okuyan şair" mânasını taşıyan kelime, Hîve ve Buhara'da "halk şair çalgıcısı"nı ifade etmektedir. Bahşı kelimesine müslüman Kırgız-Kazaklar arasında bahşı, bahşı ve bahsa şekillerinde hâlâ rastlanmaktadır. Bunların kullandıkları müzik aleti (kopuz) bir çeşit viyolonsel olup yay ile çalınmaktadır.

Bahşı kelimesi Azerbaycan ve Anadolu Türkleri arasında ise yaygın olarak kullanılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Reşidüddin, *Histoire des Mongols de la Perse* (nşr. ve trc. Quatremère), Paris 1836, s. 184-199; Radloff, *Das Schamantum und sein Kultus*, Leipzig 1885, s. 60 vd.; Ebü Bekir Divayev, *İz Oblasti Kirgizskih verovaniy, Bakuy, hak. lekar i koldun*, Kazan 1899; F. W. K. Müller, *Uiguri-ca*, Berlin 1922, III, 46; IV, 4, 6, 26, 30, 113; B. Y. Vladimirtsov, *Moğolların İçtimat Teşkilatı* (trc. Abdülkadir İnan), Ankara 1987, s. 264; M. Fuad Köprülü, "Türk Edebiyatının Menşei", *MTM*, IV (1331), s. 21-25, 57 vd.; a.mlf., "Bahşı", *İA*, II, 233-238; B. Spuler, "Bakhsih", *El²* (İng.), I, 953; a.mlf., "Bahşı", *İDMİ*, IV, 135-136.

ORHAN F. KÖPRÜLÜ

BAHŞİ

(بخشی)

Muhammed b. Muhammed
el-Bahşî el-Halvetî
(ö. 1098/1687)

**Halvetiyye tarikatının
Bahşiyeye kolunun kurucusu.**

1038'de (1628) Halep yakınlarındaki Bekfelün köyünde doğdu. Bazı kaynaklarda doğduğu köye nisbetle Bekfelünî diye anılır (Brockelmann, *GAL*, II, 397). Amasya'dan Suriye'ye göç eden büyük dedesi Ahmed el-Bahşî tanınmış bir sûfî, tefsir ve fıkıh âlimi idi (Taşköprizâde, s. 413). Bahşî ilk dinî bilgileri çocukluğunu geçirdiği Halep'te babasından öğrendi. Daha sonra Şam'a giderek devrin tanınmış âlimlerinden dinî ilimleri tahsil ettikten sonra Halep'e döndü ve oraya yerleşti. Halep'te müftü Muhammed Hasan el-Kevâkibî'den fıkıh ve hadis dersleri aldı. Bir süre sonra talebe okutmaya başladı ve bazı risâleler telif etti. Bu arada Halvetî-Cemâlî şeyhlerinden İhlâs b. Nasruddin'e intisap ederek sülûk*ünü tamamladı. 1675'te Anadolu'ya gitmek üzere Halep'ten ayrıldı. Anadolu'yu dolaşarak İstanbul'a kadar gitti. Burada Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa'nın ilgi ve teveccühünü kazandı. Halep'e döndüğünde vefat etmiş bulunan şeyhinin ma-

kamına geçti. Bir süre irşad faaliyetinde bulunduktan sonra yerine oğlu Muhammed'i bırakarak hacca gitti. Hac sonrası Halep'e dönmeyip Mekke'ye yerleşti. 5 Rebülâhîr 1098'de (18 Şubat 1687) burada vefat etti ve Hz. Hatice'nin kabri yakınlarına defnedildi.

Tarikat silsilesi Halvetiyye'nin Cemâliyye koluna ulaşan Şeyh Bahşî'ye, tasavvuf tarihi kaynaklarında Bahşiyeye adlı bir tarikat nisbet edilmektedir. Harîrîzâde'nin tövbe, iman, İslâm, evrâd ve ibadete dayalı beş esası olduğunu söylediği bu tarikatın yaygınlık derecesi hakkında bilgi yoktur.

Eserleri. 1. *Şemsü'l-mefâhir*. Muhammed b. Yahyâ et-Tâzeffî'nin (ö. 963/1556) Abdülkâdir-i Geylânî'nin menâkıbına dair *Qalâ'idü'l-cevâhir* (Kahire 1303) adlı eserinin zeylidir (Kahire 1326). 2. *Reşehâtü'l-meddâd fimâ yete'alleku bi's-şâfinâti'l-ciyâd*. At yetiştirilmesiyle ilgili olan bu eser Râgîb et-Tabbâh tarafından neşredilmiştir (Halep 1930). 3. *Risâle fi tefsîri Sebbihi'sme rabbike'l-a'îlâ*. A'lâ süresinin tefsiri olup Sadrazam Kara Mustafa Paşa'ya ithaf edilmiştir (Brockelmann, *GAL*, II, 397).

Şeyh Bahşî'nin bu eserleri dışında kaynaklarda *Şerhu'l-Bürde*, *Şâfiye nazmü'l-Kâfiye*, *Hâşiye 'ale'l-İ'rabî'l-Kârî* adlı üç eseri daha zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 413; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, IV, 208-211; Harîrîzâde, *Tib-yân*, I, vr. 107^b-108^b; *Tomar-Halvetiyye*, s. 89-90; Râgîb et-Tabbâh, *İ'lamü'n-nübelâ' bi-târîhi Halebi's-şehbâ'*, Halep 1342, VI, 402-406; Serkis, *Mu'cem*, I, 583; Brockelmann, *GAL*, II, 397; *Suppl.*, II, 490; Ziriklî, *el-A'îlâ*, VII, 65.

NİHAT AZAMAT

BAHŞİŞ

(بخشیش)

Türk-İslâm devletlerinde hükümdarların, çeşitli vesilelerle maiyetlerinde hizmet edenlere; yeni tahta geçtiklerinde devlet hazinesinden maaş alanlara; ilk sefere çıkışları münasebetiyle de askerlere dağıttıkları para (bk. CÜLÜS; İN'AM; PİŞKEŞ).

BAHŞİYYE

(البخشيشه)

Halvetiyye tarikatının Muhammed b. Muhammed el-Bahşî'ye (ö. 1098/1687) nisbet edilen bir kolu (bk. BAHŞİ).

BAHT

(باخت)

İlâhî iradenin insanlar için çizdiği hayat programı anlamında kullanılan bir terim.

Semavî dinler başta olmak üzere köklü inanç ve düşünce sistemleri kâinatı yaratan ve yöneten Tanrı'nın sınırsız bir ilim, irade ve kudrete sahip olduğunu genellikle kabul etmişlerdir. Kâinatın bütün nesne ve olayları O'nun bu yetkin sıfatlarının ilgi alanı içindedir. Dolayısıyla tek başına her bir insanın, ayrıca insanların oluşturduğu toplumların hayat programı kaçınılmaz bir şekilde ilâhî ilim ve iradenin belirlediği çizgi üzerinde yürümek durumundadır. Şüphe yok ki Allah dilediğini yapan, her hâlükârda iradesini yürütendir (bk. Âl-i İmrân 3/40; el-Mâide 5/1). Öte yandan beşerî arzuların sınırsız denecek kadar çok olmasının yanında hayatta gerçekleşme imkânlarının sınırlı olduğu da gözlenmektedir. Bu sebeptir ki insanlar fiilen gerçekleştiremedikleri veya gerçekleştirmesinin zor olduğunu sandıkları önemli işleri kader denen ilâhî programa bağlamışlardır. Türkçe'de bu duygu ve düşünceleri dile getiren baht, talih, kısmet, nasip ve kader gibi kelimeler yer almış, bu kelimelerle oluşan çeşitli deyimler doğmuştur.

Tercih edilen görüşe göre Farsça'dan Arapça'ya da geçmiş bulunan baht, "iyi ve kötü olayların bağlı bulunduğu insan üstü program" anlamına geliyorsa da daha çok sevindirici olaylar için kullanılmaktadır. Aynı mânaya gelen talih ise Arapça tâli' (الطالع) kelimesinin Türkçe'de aldığı şekildedir. Tâli' "yükselen, ortaya çıkan", güneş ve ay için kullanıldığında "doğan, tecelli eden" gibi anlamlara gelir. Astroloji ile meşgul olanlar, belli yıldızların görünmesine bağlı olarak vuku bulacağını tahmin ettikleri olaylara da tâli' demişlerdir. Buna göre talih, "insan irade ve kudretinin ötesinde gelecekte gerçekleşecek olan bir program"dır; başka bir deyişle, "kaderin daha çok iyi yönde olmak üzere bir tecellisi"dir. Arapça'da "pay, hisse, bölüşülen şeyin belli bir kısmı" anlamına gelen kismet ile nasip kelimeleri de Türkçe'de aynı maksatla kullanılmaktadır. Kısmet "bölme, bölüşme" anlamındaki kasm ve iktisâm kelimeleriyle bağlantılıdır. Bir âyette, "Dünya hayatında onların geçimliklerini biz taksim ettik" (ez-Zuhuf 43/32) denilmektedir. Buna göre kismet,